

Fra deltagere i nettverket "Gi barna en bedre start"

Laila F. Foldvik, Sidsel K. Gilbert, Trine Klette, Charlotte Koren,
Nina Mikkelsen, Torild Skard, Hanne Weisser

Barn
0-3 år

Til medlemmene av

Stortingets Familie- og kulturkomité
Helse- og omsorgskomité
Utdannings- og forskningskomité
og partienes programkomiteer

Vi må gi barna en bedre start

Ny forskning krever ny politikk

Vi må gi barna en bedre start

Ny forskning krever ny politikk

Skal vi sikre barnas helse, utvikling og trivsel, må vi begynne med å styrke fødsels- og barselomsorgen, forlenge foreldrepermisjonen, videreføre kontantstøtten og utsette fulltids barnehage.

Vi er en gruppe samfunnsengasjerte velgere med ulik faglig bakgrunn og ulikt politisk ståsted som ser med økende bekymring på hvordan omsorgen for de minste barna utvikler seg i Norge. Fra de blir født til de er omtrent tre år gamle, er barn i en sårbar og bestemmende livsfase og har helt særskilte behov. Forskning fra flere fagfelt har påvist at den fysiske kontakten mellom mor og barn, amming, fars tilstedeværelse, og de båndene barnet da knytter til sine nærmeste, har avgjørende betydning for barnets trivsel, helse og utviklingsmuligheter. Norsk familiepolitikk tar ikke tilstrekkelig hensyn til dette, hverken når det gjelder sped- og småbarnsomsorgen, foreldrerettigheter eller økonomiske overføringsordninger.

Dagens situasjon

Mye av den omsorgen som mor og barn tidligere fikk på føde- og barselavdelingen, er i dag flyttet ut til familiene. Mor og barn trenger ro og støtte for å bli kjent med hverandre, og mange mødre trenger hjelp med ammingen. Fedre trenger også støtte i sin nye situasjon. Til tross for dette er omsorgstjenestene til foreldre og nyfødte stadig blitt skåret ned de siste 20 årene. Underbemanning og tidsnød i fødsels- og barselomsorgen er et økende problem, og barn i Norge blir ammet kortere enn det som er anbefalt av WHO.

Når det gjelder barselpermisjon har vi i dag en ordning der mor kan ta 100% betalt permisjon frem til barnet er cirka 7 måneder gammelt. Det vil si omtrent samtidig som fremmedfrykten vanligvis setter inn hos barn. Ifølge tilknytningsforskningen er separasjonsangst en medfødt form for angst, som både er nødvendig og grunnleggende for utvikling og styrking av båndene mellom foreldre og barn. Separasjonsangsten er vanligvis på sitt sterkeste hos barn fra 7-8 måneder og frem til 3 års alder. Først rundt denne alderen har barnet normalt nådd en viss modenhet, og stabile mønstre for samspill og andre grunnleggende funksjoner har fått et varig preg. Hvordan separasjonsangsten blir håndtert har svært stor betydning for hvordan barnet senere blir i stand til å regulere følelsene sine og til å kjenne tillit.

Når mors permisjonstid er over, blir barnet adskilt fra sin nærmeste tilknytningsperson mesteparten av sin våkne tid. Fars permisjon er over før barnet fyller ett år. Fra ett års alder går mer enn 80% av norske barn i fulltids barnehage, de fleste i mer enn 40 timer i uka. Barnet mister sine foretrukne omsorgspersoner og møter ingen som kan erstatte dem. Norsk barnehageforskning har påvist at mange av de minste barna sliter med å finne seg til rette i barnehagen. Først og fremst foreldrenes fravær, men også lav og ustabil bemanning og mangelfull kunnskap om småbarns særegne behov hos personalet, bidrar til urovekkende funn av et gjennomgående forhøyet stressnivå, mye gråt, tilbaketrekking og regresjon blant de yngste barna.

Viktig forskning

Kunnskapen om sped- og småbarns trivsel og fysiske og psykologiske utvikling er i dag betydelig. Særlig viktige er bidragene fra tilknytningsforskning og nevropsykologisk forskning. Det er blant annet påvist at hjernen vokser og utvikles uhyre raskt de første årene, og at de mønstrene som preges inn i denne tiden er grunnleggende og svært vanskelig å forandre senere. Det gjelder ikke minst evnen til å knytte seg til andre, regulere følelser, og å lære av erfaring. Det gjelder også evnen til å oppfatte og tilpasse seg den sosiale konteksten, og det gjelder forståelse for andres perspektiv.

Kunnskapsfeltet når det gjelder betydningen av tidlig samspill, tilknytning og nevrobiologisk utvikling er omfattende, og det trengs tverrfaglig, uhildet samtenkning for å finne ut hva som er de beste oppvekstbetingelsene for små barn i vårt samfunn.

Ideologi, kortsiktig økonomisk tenkning og oppfatninger om at tidlig barnehagestart er et udiskutabelt gode, har styrt de politiske valgene og definert forskningsfeltet og kunnskapsgrunnlaget bak anbefalinger og lovverk. Det gjelder økonomiske overføringer til småbarnsfamilier, permisjonsordninger, barnehageutforming og barnehagestart for de minste. I motsetning til dette mener vi at det er barnets behov som skal komme i første rekke, og at det skal legges til rette for bedre løsninger for foreldre som ønsker å være lenger sammen med barna sine enn det som er mulig i dag. Vi mener at perioden med foreldrepenger må forlenges, og at kontantstøtten må vernes, inntil en bedre stønad for småbarnsfamilier er innført.

Dagens familiepolitikk overser barns behov

Dagens regelverk for fedrekvoten er fremdeles knyttet til aktivitetskrav til mor og myndighetens oppfatninger om hvordan familier bør fordele og organisere permisjonstiden. Målsettinger om likestilling og virkemidler for å øke kvinnelig sysselsetting, trumfer hensynet til barnet. Dersom det hadde vært barnets behov i det første leveåret som ble satt først, kunne foreldrepengene utformes som en generell finansiell støtte til alle familier som hadde omsorg for så små barn. Familiepolitikken har ambisiøse målsettinger om likestilling mellom kvinner og menn, både i privatlivet og i det betalte arbeidslivet. Den støtter også opp om næringslivets behov for stabil arbeidskraft fra småbarnsforeldre og om foreldres ønske om en yrkeskarriere. Familieliv og barneomsorg vil på den annen side alltid innebære avhengighet og forpliktelser til våre nærmeste.

Barnehager ses i økende grad som en investering i neste generasjons utdanning og arbeidslivstilknytning. Fra å være et tilbud til foreldre har det nå nærmest blitt en plikt å sende ettåringer i barnehage. Kunnskapsdepartementet har utformet en rekke offentlige utredninger og stortingsmeldinger om barn og barnehager. Disse legger vekt på at tiden frem mot 3 år er alderen da livslang utdanning begynner. Dette er en misforstått tenkning om den første perioden i barnets liv. Forskning fra flere fagområder har vist at i denne perioden er omsorg fra en kjent omsorgsgiver det aller viktigste. Dette vil si en god og stabil omsorg som gir trivsel, trygghet og glede, og som understøtter selvtilit, vitebegjær og utvikling av et personlig språk barnet kan kommunisere med. I de første årene har barnet et iboende vekstpotensiale, som må møtes med forståelse, tilstedeværelse og forutsigbarhet. I de første årene utgjør responderende og følelsesmessig nære foreldre det beste vekstmiljøet for de aller fleste barn. Familiepolitikken må ta utgangspunkt i dette. Ekte selvstendighet er viktig å oppnå for den som vokser opp. Foreldre bidrar best til dette ved å være tilgjengelige for barnet. Slik kan barnet gradvis bli tryggere på å klare seg selv mens de kognitive evnene utvikles. Fra treårsalder kan barn lettere bære lengre og gjentatte fravær. Barn under tre er ikke robuste i seg selv, - men de er svært formbare.

Når protest og fortvilelse ved fravær eller store frustrasjoner ikke hjelper, kan barnet frakoble seg og tilsynelatende virke stille, uberørt eller veslevoksent mestrende. Slik skjedde det fram til 60- tallet med barn på sykehus som ikke fikk ha foreldrene der – og de hadde ikke godt av det.

Hva må gjøres

Det er stor politisk oppslutning om å få flere ansatte og økt utdanningsnivå blant dem som arbeider i barnehagene. Dette innebærer samtidig at det ikke vil være mye å vinne økonomisk ved å ha småbarn i heldagsbarnehager. Det er etter vårt syn nødvendig med nye ordninger der barn og foreldre kan være mer sammen. Tidspunkt for barnehagestart, tilvenningstid, gradert oppholdstid og sosiale arenaer for foreldre og barn før barnehagestart er mulig å revurdere. Her kan vi hente erfaringer fra andre land, for eksempel Finland. Koronatiden har dessuten gitt tankevekkende erfaringer om hvordan en kortere arbeidsdag og/eller hjemmekontor kan tjene både barn, foreldre og ansatte. Noen barn vil imidlertid ha det best i barnehage fra de er ganske små. Dette gjelder spesielt barn som lever under vanskelige hjemmeforhold der barnehage med god kvalitet vil kunne være til hjelp.

Konklusjon

Vi mener forståelsen av de tre første leveårenes betydning generelt er mangelfull, og dette har fått store og til dels svært negative konsekvenser. På tross av den dramatiske endringen i små barns oppvekstbetingelser som har funnet sted de siste 30 årene, står barnet selv sjelden frem som målsetting for politikken.

Barnekonvensjonen forlanger i artikkel 3.1:

Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Barnekonvensjonens intensjon er nedfelt i Grunnloven. Norge plikter å tilrettelegge for omsorgsløsninger som ivaretar barnet på best mulig måte. Dette krever at partiene hver for seg og sammen tenker at de minste barnas omsorg er et område der 'føre var'-prinsippet må gjelde. Det er nødvendig med en grunnleggende oppdatering av kunnskap om små barns behov. Dette er særlig viktig for politikere som er med å avgjøre offentlige støtteordninger for småbarnsfamilier. Først når de minste barnas trivsel, velferd og rettigheter står i sentrum, kan en ny politikk utformes for barna og deres familier. Tiden er inne for et 'Barneforlik' – et forlik på barnets, ikke arbeidsmarkedets premisser. Vi oppfordrer med dette partiene til å samarbeide om en ny småbarnspolitik som sikrer de minste en bedre start.

Med vennlig hilsen

Deltagere i nettverket *Gi barna en bedre start*

Laila F. Foldvik, forfatter av *Det stille mammaopprøret*

Sidsel K. Gilbert, psykiater

Trine Klette, Dr. philos og tilknytningsforsker

Charlotte Koren, samfunnsøkonom

Nina Mikkelsen, initiativtaker til *Permisjonen burde foreldre fordele gruppen* på Facebook

Torild Skard, psykolog, samfunnsforsker, forfatter av *Mødrenes kontinent*

Hanne Weisser, lektor

Oslo, desember 2020

Vedlegg

Nærmere om sped- og småbarnets utvikling og behov

Norge er et godt samfunn på mange måter. Fred, velstand, mindre forskjeller enn i de fleste land (nr. 10 av 159 land) og et styresett med gode velferdsordninger, gjør at vi ligger høyt på mange statistikker som måler tilgang til goder og tilfredshet i befolkningen. Lavinntekts- og mellominntektsland, men også mange rike land kan bare drømme om våre velferdsordninger og universelle økonomiske overføringsordninger.

I Unicefs Innocentirapport no 16 fra 2020 (1): 'Understanding What Shapes Child Well-being in Rich Countries' har Norge en sammenslått 3. plass, men bare en 11. plass når det gjelder psykisk velvære, og en 8. plass når det gjelder fysisk helse hos barna som er undersøkt.

Spørsmålet er om fulltids barnehage for barn fra ettårsalder er et velferdsgode for barna våre, om tidlig barnehagestart gjør dem trygge, lykkelige og klare for et godt liv i en vanskelig samtid?

I senere år har betydningen av barns psykiske helse for trivsel og velvære, evne til å bygge opp gode relasjoner og mulighet til å yte sosialt og yrkesmessig fått økende fokus internasjonalt. Både WHO (2), Unicef (3) og store forsknings- og rådgivningssentre som Center on the Developing Child ved Harvard University råder beslutningstakere til å prioritere støtte til de minste barnas emosjonelle utvikling. De begrunner rådet med de positive konsekvensene dette får for det enkelte barns helse og utvikling (4) og for samfunnsøkonomien (5). Men rådene gis ut i fra barnets behov, ikke ut i fra arbeidslivets behov for foreldrenes arbeidskraft eller mekaniske likebehandlingsbestrebelser overfor foreldrene.

Mulighet for omsorg utenfor hjemmet også for barn under tre år er en del av rådene, men da bare omsorg med svært høy kvalitet. Hovedvekten av rådene fra Center on the Developing Child legges på at barn under tre i tillegg til anbefalt amming (6) trenger vedvarende understøttende, raskt responderende omsorg som også gir gode muligheter til utforskende lek som de selv tar initiativ til og som blir fulgt opp av en tilstedeværende nær omsorgsperson. Foreldrene er de nærmeste til å ha en slik rolle for barnet sitt, sier de. Barnets hjerne med sine mange finstemte, medfødte muligheter bygges opp gjennom denne kontakten, og de første årenes samspill med de nærmeste får varige konsekvenser for barnets evne til å glede seg over å leve, til å tåle påkjenninger og til å regulere sine følelser når det overveldes. De første årenes samspill har som nevnt også avgjørende betydning for barnets evne til å knytte bånd til andre, til læring og utforskning og til å vise empati og forståelse for andre. Utdanning i pedagogisk forstand har ikke sin plass i denne alderen – barnets erfaringer med imøtekomende og kjærlig respons gjør det imidlertid klar for slik læring senere.

Center on the Developing Child vektlegger noen nøkkelbegreper som betegner byggesteiner i kjernefortellingen om barns utvikling:

Hjernearkitektur. Erfaringer tidlig i livet påvirker utviklingen av hjernens arkitektur, som igjen utgjør fundamentet for fremtidig læring, adferd og helse.

Ta imot og gi tilbake. Når et spebarn eller småbarn babler, gestikulerer, eller gråter og en voksen kommer med et svar som er tilpasset barnets uttrykk – med øyekontakt, ord eller en klem, bygges nerveforbindelser ut og blir forsterket i barnets hjerne, noe som understøtter utviklingen av kommunikasjon og sosiale evner.

Skadelig stress. Skadelige stressreaksjoner skiller seg fra to andre typer stress, den positive og den tålbare. Positivt stress gir kortvarig økt hjerterytme og lett forhøyete stresshormonnivåer. Tålbart stress innebærer alvorlige forbigående stressreaksjoner, som imidlertid kan bufres av understøttende relasjoner. Skadelig stress innebærer forlenget aktivisering av stressreaksjonssystemet uten beskyttende menneskelige relasjoner.

Eksekutivfunksjoner og selvregulering. Dette dreier seg om kognitive evner som muliggjør oversikt, planlegging, utførelse, hemming av upassende oppførsel og selvregulerende evner. Det er disse mentale kapasitetene som gjør oss i stand til å planlegge, fokusere oppmerksomheten, huske instruksjoner og mestre det å sjonglere flere oppgaver.

Motstandsdyktighet. Forskning viser at noen barn utvikler resiliens – evnen til å komme over betydelig motgang – mens andre ikke gjør det. Dette synes også i høy grad å være relasjonsbetinget.

Sentrale internasjonale forsknings- og folkehelsemiljøer vektlegger altså i økende grad de tre første årenes betydning i sine råd til beslutningstakere internasjonalt og i sine hjemland. De legger også vekt på barnets rett til trivsel, utvikling av sitt potensiale, til lek og til å leve i et hjemlig miljø.

Vi mener norsk barnepolitikk, i praksis og i meldinger og utredninger som er utformet, i alt for liten grad tar utgangspunkt i de aldersspesifikke behovene og utviklingsforutsetningene de minste barna har. I løpet av de første årene formes personlighet og kropp, inkludert hjernen, på en avgjørende måte, som er vanskelige å endre senere. 17 år etter 'Barnehageforliket' har våre barn og ungdommer det åpenbart ikke bedre, på tross av full barnehagedekning og tidlig fulltids barnehagestart.

La oss oppsummere: Mange forhold tilsier at tenkning og praksis når det gjelder omsorgen for de minste må oppdateres og bli mer tilpasset deres behov. Den allmenne kunnskapen, som de nevnte internasjonale kunnskapssentrene i økende grad formidler til beslutningstakere, nyere hjerneforskning, mange års tilknytnings- og annen utviklingspsykologisk forskning (7), de norske stressforskningsfunnene og annen forskning som viser at de minste ikke har det bra nok i barnehagen (8), funnene av dårlig norsk barnehagekvalitet (9) – alle disse momentene vitner om at tilretteleggingen av barnas oppvekstbetingelser må forbedres. Barnets beste, slik vi forstår det gjennom disse nye kunnskapene, må gis forrang for andre hensyn, og våre partier må gjennom Stortinget revurdere de ulike ordningene som berører småbarnsfamiliene.

Det må foretas nye, barnefokusede og mer fleksible og nyanserte vurderinger av permisjonsordninger og økonomiske overføringer, og det må stilles absolutte krav til barnehagekvalitet. Det må også finnes sanksjonsmuligheter der tilbudet ikke er bra nok for de minste som er absolutt avhengige av hjemlig og foreldreliknende omsorg. Et eget faglig råd som ikke bare har barnehagefaglig, folkehelsefaglig og økonomisk bakgrunn, men også utviklingspsykologisk og medisinsk bakgrunn synes nødvendig i den kompliserte avveien av hensyn og kunnskaper fra mange områder som 'barnets beste'-vurderinger av universelle ordninger er avhengig av.

Vi gjentar her Barnekonvensjonens krav til oss alle, både beslutningstakere, myndigheter, foreldre og besteforeldre, grunnlovsfestet i §104 i 2014:

Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Barnerettsekspert Kirsten Sandberg hevder i en betenkning fra 2016, om Barnekonvensjonens betydning: 'Barnet har gjennom barnekonvensjonen et rettskrav som kan prøves for retten [...]. Ved flere tolkningsmuligheter skal den tolkning som mest effektivt tjener barnets interesser velges [...]. I saksbehandlingssammenheng, når en avgjørelse vil berøre et konkret barn eller barn generelt, må beslutningsprosessen omfatte en vurdering av de mulige virkningene avgjørelsen kan få for barnet eller barna.'

Norske sped- og småbarns omsorgssituasjon bør ikke være en partipolitisk kampsak, men et spørsmål om velferd og fremtidig helse. Vi håper sped- og småbarnspolitikken blir gjenstand for en grundig revurderingsprosess i deres parti og at samtlige partier sammen kommer frem til løsninger som ivaretar barna, de egentlige brukerne av ordningene, på bedre måter.

Henvisninger

Rapporter, kunnskapsformidling og forskningsartikler

1 Unicef: Innocenti rapport no 11, 2013. <https://www.unicef-irc.org/publications/683-child-well-being-in-rich-countries-a-comparative-overview.html>

Unicef: Innocenti rapport no 16, 2020. <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Report-Card-16-Worlds-of-Influence-child-wellbeing.pdf>

2 WHO: 'Improving Early Childhood Development: WHO guidelines'. <https://www.who.int/publications-detail-redirect/97892400020986>

3 Unicef: 'Nurturing care for early Childhood development'. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(16\)31390-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(16)31390-3/fulltext)

4 National Scientific Council on the Developing Child and Center on the Developing Child: 'Children's Emotional Development Is Built into the Architecture of Their Brains'. <https://developingchild.harvard.edu/resources/childrens-emotional-development-is-built-into-the-architecture-of-their-brains>

5 The Heckman Equation. <https://heckmanequation.org/resource/the-heckman-curve/>
Michael Baker, Jonathan Gruber and Kevin Milligan: Non-cognitive deficits and young adult outcomes: The long-run impacts of a universal child care program. <https://www.gwern.net/docs/sociology/2015-baker.pdf>

6 WHO: 'A global breastfeeding call to action'. <https://www.who.int/nutrition/publications/infantfeeding/global-bf-collective-calltoaction/en/>

7 Videoer med forelesninger på nettstedet 'Per Christian Dahl Barn 2017': Foredrag på Barnets Beste konferansene i Oslo høsten 2017. Nevropsykolog Allan Schore, om hjerne- og personlighetsutvikling de første 1000 dagene, og om gutters særskilte forutsetninger; nevroviter Annica Dahlstrøm om medfødte og tidlige kjønnsforskjeller, og barnepsykiater og barnepsykoanalytiker Ingeborg Skjønberg om tidlig samspill og utvikling. <https://www.youtube.com/channel/UCp7cgWtCoa5cUWP5MiRRY1Q>

8 May Britt Drugli, Elisabet Solheim, Stian Lydersen, Vibeke Moe, Lars Smith & Turid Suzanne Berg-Nielsen: Elevated cortisol in Norwegian toddlers in childcare. <http://opvoeding-wetenschap.nl/wp-content/uploads/2017/03/drugli-et-al-ECDC-2017-cortisol-daycare-volkskrant.pdf>

Liselotte Ahnert, Martin Pinquart and Michael E. Lamb: Security of Children's Relationships With Nonparental Care Providers: A Meta-Analysis. https://www.researchgate.net/publication/7094116_Security_of_Children's_Relationships_With_Nonparental_Care_Providers_A_Meta-Analysis

Stress i barnehagen er verst for de minste. <https://forskning.no/partner-stress-norges-forskningsrad/stress-i-barnehagen-er-verst-for-de-minste/1230337>

Trine Klette og Kari Killén: Painful transitions. Study of 1-year old toddlers' reactions to separations and reunions with their mothers after 1 month in childcare. https://www.researchgate.net/publication/322429624_Painful_transitions_a_study_of_1-year-old_toddlers_reactions_to_separation_and_reunion_with_their_mothers_after_1_month_in_childcare

Trine Klette, May Britt Drugli og Ann Mari Aandahl: Together and alone. Study of interactions between toddlers and childcare providers during mealtimes. https://www.researchgate.net/publication/308010384_Together_and_alone_a_study_of_interactions_between_toddlers_and_childcare_providers_during_mealtime_in_Norwegian_childcare_centres

9 Resultater av ITERS- undersøkelsen om norsk barnehagekvalitet. https://www.researchgate.net/publication/322109508_Quality_in_Norwegian_childcare_for_toddlers_using_ITERs-R

Folkehelseinstituttet om variasjon i barnehagekvalitet ut i fra den norske MoBa-undersøkelsen. <https://www.fhi.no/publ/2013/variasjon-i-barnehagekvalitet/>

Forskning.no om den norske ITERS- undersøkelsen: England skårer høyere enn Norge på barnehagekvalitet. <https://forskning.no/barn-og-ungdom/partner-oslomet/england-scorer-hoyere-enn-norge-pa-barnehagekvalitet/277868>

Faglitteratur

- Bowlby, John: 'En sikker base: Tilknytningsteoriens kliniske anvendelser', Det lille forlag, 1999. (Dansk) ISBN: 9787790030035
- Fonagy, Peter, Allan Schore, Daniel Stern: 'Affektregulering i utvikling og psykoterapi', Hans Reitzels Forlag, 2006. ISBN 9788741202198
- Hart, Susan, Schwartz, Rikke: 'Fra interaksjon til relasjon. Tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore og Fonagy', Gyldendal Akademisk 2009. ISBN: 9788205394490
- Gerhardt, Sue: 'Why love matters – how affection shapes a baby's brain'. Sec. ed., 2015. ISBN: 978-0-415-87053-5 hbk, ISBN: 978-1-315-75831-2 ebk.
'Den viktige kjærligheten. Hvordan følelser former barnets hjerne'. Norsk utgave, Cappelen Damm Akademisk, 2020. ISBN: 9788202634919
- Hart, Susan: 'Den følsomme hjernen', Gyldendal akademisk, 2011. ISBN 978-82-05-41588-1
- Nylander, Gro: 'Mamma for første gang', 4. utg., Gyldendal, 2016. ISBN: 9788205498013

Innlegg i norsk debatt om familiepolitikk

- Briseid, Kristin: 'Likestillingslykke', Kolofon Forlag AS, 2012. ISBN: 9788230009024
- Foldvik, Laila Fresjarå: 'Det stille mammaopprøret', Vigmostad og Bjørke, 2013. ISBN: 9788241909719
- Stalsberg, Linn: 'Er jeg fri nå? Tidsklemme i verdens beste land.', Aschehoug, 2013. ISBN: 9788203293597
- Tveitereid, Simen: 'Hva skal vi med barn', Kagge Forlag, 2008. ISBN: 9788248907616
- Intervju med Torild Skard: 'Barnehagene har kommet altfor tidlig inn i barnas liv', Dagsavisen, 2019. <https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/barnehagene-har-kommet-altfor-tidlig-inn-i-barnas-liv-1.1536725>
- Klette, Trine: 'Ettåringer i barnehage er et sosialt eksperiment', Vårt Land, 2019. <https://www.vl.no/verdidebatt/ettaringer-i-barne-hagen-er-et-sosialt-eksperiment-1.1616807>
- Weisser, Hanne: 'Det store barnehageeksperimentet', Morgenbladet, 2020. <https://morgenbladet.no/ideer/2020/10/det-store-barnehageeksperimentet>
- Weisser, Hanne: 'For barnas skyld, tenk på mor', Morgenbladet, 2018. <https://morgenbladet.no/ideer/2018/07/barnas-skyld-tenk-pa-mor>
- Østmoe, Marte: 'De sterke svake gutta', Morgenbladet, 2020. <https://morgenbladet.no/ideer/2020/02/de-sterke-svake-gutta>